

*Dezideriu GERGELY*

## **Discriminarea rasială, echivalent al tratamentului degradant. Motivarea Curții Europene privind discriminarea ca „tratament degradant” în cauza *Moldovan și alții contra România***

### **1. Tratamentul degradant în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului<sup>1</sup>**

Articolul 3 din Convenția europeană a drepturilor omului<sup>2</sup> dispune că nimeni nu poate fi supus torturii, nici unor pedepse sau tratamente inumane ori degradante. Formularea art. 3 denotă caracterul imperativ al textului, având ca scop apărarea integrității fizice și morale a persoanei, cât și demnitatea ei. Interdicția impusă de art. 3 este una absolută, nicio derogare de la dispozițiile sale nefiind permisă de Convenție. Aceste atribute indică existența unui drept care apare intangibil. Astfel, cum s-a spus, dreptul de a nu fi supus la tratamente contrare demnității omului este un atribut inalienabil al persoanei umane<sup>3</sup>.

Organele Convenției au reținut, cu privire la tratamentele inumane sau degradante, că pentru a preciza nivelul minim de gravitate necesar a fi depășit în sensul aplicării dispozițiilor art. 3 din Convenție, trebuie luați în considerare mai mulți factori, împreună sau separat: contextul în care s-au produs faptele incriminate, durata „tratamentului” aplicat, efectele sale fizice sau psihice asupra persoanei care le-a suferit, sexul, vârsta și starea sa de sănătate etc. Este evident în ceea ce privește redactarea textului art. 3 că a existat intenția voită de a crea o distincție între actele de tortură, care reprezintă un tratament crud, cu suferințe fizice și psihice deosebite pentru victimă și alte rele tratamente care, fără a produce suferințe de o asemenea intensitate, pot fi reținute totuși ca rămânând inumane sau degradante.

Astfel, cum a statuat fosta Comisie, expresia „tratamente degradante” are în vedere atingeri grave ale demnității umane. O măsură care este de natura să coboare statutul social al unei persoane, situația sau reputația ei poate fi considerată a constitui un asemenea tratament, în sensul art. 3 din Convenție, dacă ea atinge „un anumit grad de gravitate”<sup>4</sup>. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat cu

---

<sup>1</sup> Paragrafele extrase din motivarea Deciziei nr. 2 pronunțată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului reprezintă o traducere neoficială realizată de Dezideriu Gergely, autorul articolului.

<sup>2</sup> Numită în continuare Convenția.

<sup>3</sup> C. Bîrsan, Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Comentariu pe articole, vol. I. Drepturi și libertăți, Ed. All Beck, București, 2005, p. 199.

<sup>4</sup> CEDH, Raportul din 14 decembrie 1973, *Asiatiques d’Afrique Orientale contra Royaume-Uni*, DR nr. 78-B, p. 55.

valoare de principiu în cauza *Irlande contra Marea Britanie* că un tratament aplicat unei persoane va fi calificat ca „degradant” atunci când creează acesteia sentimente de teamă, de neliniște și de inferioritate, de natură a o umili, a o înjosi și, eventual, de a-i înfrânge astfel rezistența fizică și morală<sup>5</sup>.

Curtea a subliniat că pentru a califica un tratament ca „degradant” în sensul art. 3, ea va trebui să examineze dacă scopul aplicării lui este umilirea sau înjosirea victimei și dacă, prin efectele produse, a fost sau nu atinsă personalitatea acesteia în mod incompatibil cu dispozițiile acestui text. Din acest punct de vedere, caracterul public al tratamentului poate constitui un element pertinent. În același timp, trebuie avut în vedere că absența publicității nu împiedică, în mod necesar, ca un tratament să rămână degradant; „este suficient ca victima să apară umilită în proprii ei ochi”, chiar dacă situația incriminată nu este cunoscută și de alte persoane<sup>6</sup>.

## **2. Discriminarea, echivalent al „tratamentului degradant”, în circumstanțele particulare stabilite prin jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului**

Unul din scopurile interzicerii tratamentului degradant este protecția demnității umane. Din acest punct de vedere, se reține un anumit nivel de suprapunere cu prevederile privind egalitatea. Tratamentul discriminatoriu are de cele mai multe ori ca scop (sau ca efect) umilirea, degradarea sau interferența cu demnitatea persoanei discriminate, în mod particular, dacă acest tratament se manifestă în public. Tratarea unei ființe umane mai puțin favorabil datorită unor criterii care îi aparțin inerent sugerează dispreț sau lipsa de respect față de personalitatea sa.

Fosta Comisie Europeană a Drepturilor Omului în cauza *Asiaticilor Est Africani contra Marea Britanie*<sup>7</sup> a pronunțat prima decizie a unei instanțe internaționale prin care s-a precizat că discriminarea poate constitui una din formele de „tratament degradant” interzise ca parte a dreptului de a nu fi supus torturii.

Cauza a vizat legislația privind imigrarea prin care asiaticilor cetățeni ai „Marii Britanii și Coloniilor” rezidenți în Africa de Est le era interzisă intrarea în Marea Britanie. Comisia a declarat cazul admisibil sub aspectul prevederilor art. 3 și a susținut că „dincolo de orice considerație privind art. 14, discriminarea bazată pe rasă poate, în anumite circumstanțe, să constituie în sine tratament degradant în sensul art. 3 al Convenției”. Comisia a subliniat că „o importanță specială trebuie acordată discriminării rasiale și că a diferenția public un grup de persoane sub aspectul tratamentului bazat pe rasă poate constitui, în anumite circumstanțe, o formă specială de afront adusă demnității umane”. Astfel, „tratamentul diferențiat aplicat unui grup de persoane datorită rasei e capabil să constituie tratament degradant în circumstanțe

<sup>5</sup> CEDH, 16 decembrie 1999, *V. contra Royaume-Uni*, Recueil 1999-IX, parag. 71.

<sup>6</sup> CEDH, 16 decembrie 1997, *Rannen contra Finlande*, Recueil 1997-VIII, parag. 55; CEDH, 25 aprilie 1978, *Tyrer contra Royaume Uni*, parag. 33.

<sup>7</sup> CEDH, cauza *Asiaticilor Est Africani contra Marea Britanie*, no. 4403/70.

în care tratamentul diferențiat pe baza altor criterii, precum limba, nu ar pune astfel de probleme”. Comisia a sugerat că discriminarea rasială a fost un caz special de suficientă severitate pentru a constitui „tratament degradant”, dar că alte criterii ale discriminării ar putea să nu prezinte aceeași severitate<sup>8</sup>.

În cauza *Cipru contra Turcia*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a susținut că tratamentul constatat în violarea art. 8 și 9 ale Convenției, ridică probleme legate de violarea art. 3 deoarece a fost îndreptat împotriva membrilor comunității Karpas greco-cipriotă pentru singurul motiv că ei aparțin acestei categorii de persoane. Curtea reține: „fiind obiectul unor restricții foarte severe care pune la îndoială exercițiul libertăților fundamentale și care au ca efect asigurarea că, inexorabil, odată cu trecerea timpului, comunitatea va înceta să existe ... Karpas greco-ciprioților nu le-a fost permis de către autorități să lase moștenire proprietățile imobiliare unui membru al familiei, decât dacă și acesta din urma locuia în nord; nu existau facilități privind învățământul secundar în nord și copiii greco-ciprioți care optau pentru învățământul secundar în sud le era interzis dreptul de rezidență după vârsta de 16 ani pentru băieți și 18 ani pentru fete. Curtea (...) conchide că au existat violări ale drepturilor greco-ciprioților prevăzute de Convenție”. În continuare, reține că restricțiile impuse acestei comunități privind libertatea de mișcare afectează exercițiul dreptului la viața familială și privată și dreptul de a-și practica propria religie. Curtea constată violarea art. 8 și 9 ale Convenției, sub acest aspect. Curtea conchide: „Karpas greco-ciprioții au trăit și sunt obligați să trăiască izolați, cu restricții privind libertatea de mișcare, controlați și fără perspective în reînnoirea sau dezvoltarea comunității. Condițiile în care această populație este condamnată să trăiască sunt lipsite de motivație și violează noțiunea primară de respect pentru demnitatea umană a membrilor comunității respective”. Astfel, tratamentul discriminatoriu atinge un nivel de severitate care constituie tratament degradant (*n.n.*)<sup>9</sup>.

Cauze privind discriminarea ca tratament degradant au fost declarate recent admisibile împotriva României, spre exemplu în cauza *Gergely contra România* și *Kalanyos contra România*<sup>10</sup>. Probabil, de notorietate rămâne cauza *Moldovan și alții contra România*, cauză în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat încălcarea art. 3 și art. 14, în conjuncție cu art. 6 și 8 ale Convenției.

### **3. Motivarea Curții Europene privind discriminarea ca „tratament degradant” în cauza *Moldovan și alții contra România***

„În seara zilei de 20 septembrie 1993, o ceartă s-a declanșat în barul din centrul satului Hădăreni (județul Mureș). R.L. Lăcătuș și A.P. Lăcătuș, doi frați de etnie

---

<sup>8</sup> A se vedea *Non-Discrimination în International Law, a Handbook for Practitioners, Interights*, edited by Kevin Kitching, 2005, p. 248.

<sup>9</sup> A se vedea Cauza *Cyprus versus Turkey*, (2002) 35 EHRR 30, parag. 308-310.

<sup>10</sup> Cauza *Gergely contra România*, App. Nos 57885/2000, Cauza *Kalanyos contra România*, App. Nos. 57884/2000.

romă, împreună cu un alt rom, M. Zoltan, au început să se certe cu un ne-rom, Chețan G. Confruntarea verbală s-a transformat în confruntare fizică, sfârșită cu moartea lui Chețan C., care sărise în ajutorul tatălui său. Cei trei romi au fugit și s-au refugiat în casa unui vecin. Imediat, vestea incidentului s-a răspândit și un număr mare de săteni au aflat de moartea lui Chețan C. Furioși, s-au strâns să îi găsească pe romi. Mulțimea a ajuns la casa unde se ascundeau cei trei și i-a somat să iasă. În mulțime se aflau și membri ai poliției locale, inclusiv șeful de post I. Moga și sergentul A. Șușcă, care auziseră de incident. Cum frații au refuzat să iasă, mulțimea a dat foc casei. În timp ce focul cuprindea casa, frații au încercat să fugă, dar mulțimea i-a prins și i-a bătut cu băte și pari. Cei doi frați au murit în cursul serii. M. Zoltan a rămas în casă și a murit în incendiu. Se pare că ofițerii de poliție prezenți nu au făcut nimic pentru a opri aceste atacuri. Reclamanții susțin că, dimpotrivă, poliția a participat și a permis distrugerea proprietății romilor din Hădăreni. În aceeași seară, mai târziu, sătenii s-au decis să-și verse furia asupra tuturor romilor care locuiau în sat și au început să dea foc caselor și proprietăților romilor din Hădăreni, inclusiv grajduri, mașini și bunuri. Răzmerițele au continuat până ziua următoare. Pe scurt, au fost distruse treisprezece case ale romilor care au depus plângerea”<sup>11</sup>.

Mediatizatul caz Hădăreni cunoscut și prin cauza *Moldovan și alții în fața Curții Europene a Drepturilor Omului* a constat în două plângeri (nr. 41138/1998 și 64320/2001) împotriva României, înaintate Comisiei Europene de Drepturile Omului, pe 14 aprilie 1997, cât și Curții Europene a Drepturilor Omului pe 9 mai 2000. Petiționarii sunt 25 de cetățeni români de etnie romă și au susținut, în particular, că distrugerea proprietăților lor în timpul incidentelor din 20 septembrie 1993 și consecințele acestora reprezintă o încălcare de către România a obligațiilor asumate prin art. 3, 6, 8 și 14 din Convenția europeană a drepturilor omului, care garantează, *inter alia*, dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentelor inumane și degradante, accesul la instanțele de judecată pentru o stabilire echitabilă a drepturilor și obligațiilor civile, dreptul la respectarea vieții private și familiale, a căminului și dreptul de a nu fi discriminat în exercitarea drepturilor și libertăților stipulate în Convenție. Printr-o decizie din 3 iunie 2003, Curtea a declarat aplicațiile parțial admisibile.

#### **4. Soluționarea amiabilă prin Decizia nr. 1 a Curții Europene a Drepturilor Omului**

Pe 4 și 19 martie 2004, după un schimb de corespondență, Grefa Curții a sugerat părților să încerce o soluționare pe cale amiabilă, conform art. 38 §1 (b) din Convenție. La data de 19 aprilie 2004 și la 18 mai 2004, optsprezece petiționari și respectiv, Guvernul, au depus declarații formale prin care acceptau soluționarea pe cale amiabilă a cazului. Prin scrisorile din 18 mai, respectiv 19 octombrie 2004,

---

<sup>11</sup> Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Case of *Moldovan and others versus Romania* (Applications nos. 41138/98 and 64320/01), Judgment No. 2, Strasbourg, 12 July 2005 disponibilă pe site-ul Curții la [www.echr.coe.int](http://www.echr.coe.int).

Guvernul a făcut următoarea declarație: „Guvernul României va plăti *ex gratia* autorilor plângerii (*n.n.*) celor care au acceptat soluția amiabilă) o sumă totală de 262.000 Euro în vederea soluționării pe cale amiabilă a plângerilor acestora înregistrate cu nr. 41138/1998 și 64320/2001. Plata va constitui soluționarea definitivă a cazului, inclusiv plângerile civile ale reclamanților în fața instanțelor interne. Guvernul regretă sincer eșecul anchetei penale de a clarifica pe deplin circumstanțele care au dus la distrugerea caselor și bunurilor reclamanților, în urma cărora aceștia locuiesc în condiții improprii, obligând o parte dintre ei să își părăsească satul și îngreunând posibilitatea reclamanților de a iniția o acțiune civilă. Regretă, de asemenea, durata procedurilor civile în fața instanțelor interne și anumite remarci ale unor autorități la adresa reclamanților de etnie roma. Se admite că astfel de evenimente ridică probleme, conform art. 3, 6 și 8 ale Convenției și, ținând cont de circumstanțele distrugerii caselor și a traumelor emoționale, pot apărea aspecte excepționale, potrivit art. 3 din Convenție, precum și art. 14<sup>12</sup>.

Guvernul dorește să își asume adoptarea următoarelor măsuri generale: „să sporească programele educaționale pentru prevenirea și combaterea discriminării împotriva romilor din cadrul *curriculei* școlare în comunitatea Hădăreni, județul Mureș; să elaboreze programe de informare publică și de eliminare a stereotipurilor, prejudecăților și practicilor împotriva comunității rome în instituțiile publice din Mureș care deservește comunitatea din Hădăreni; să inițieze programe de educație juridică împreună cu membrii comunității de romi; să sprijine schimbări pozitive ale opiniei publice din comunitatea din Hădăreni în ceea ce îi privește pe romi, pe baza principiului de toleranță și de solidaritate socială; să stimuleze participarea romilor la viața economică, socială, educațională, culturală și politică a comunității locale din județul Mureș, prin promovarea sprijinului reciproc și proiecte de dezvoltare comunitară; să implementeze programe de reabilitare a caselor și mediului din comunitate; să identifice, prevină și soluționeze conflicte posibil generatoare de violență familială, comunitară sau inter-etnică”.

„Guvernul se angajează să prevină probleme similare în viitor prin derularea de anchete efective și prin adoptarea de politici sociale, economice și educaționale prin care să îmbunătățească situația comunităților de romi, în conformitate cu strategia guvernamentală existentă. În particular, va pune în practică măsuri generale adaptate nevoilor comunității din Hădăreni, pentru a facilita soluționarea generală a cazului, luând în considerare și pașii deja întreprinși în acest scop, respectiv reconstruirea câtorva dintre casele distruse”<sup>13</sup>.

---

<sup>12</sup> Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Case of Moldovan and others versus Romania*, Applications nos. 41138/98 and 64320/0, Judgment No. 1, Friendly settlement, Strasbourg, 5 July 2005, disponibilă pe site-ul Curții la [www.echr.coe.int](http://www.echr.coe.int).

<sup>13</sup> Ibidem.



## 5. Motivarea discriminării, echivalent al tratamentului degradant, în Decizia nr. 2 a Curții Europene a Drepturilor Omului

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a luat notă că aplicanții I. Moldovan, M. Moldovan, M. Moldovan, P.(G) Lăcătuș, P.(D) Lăcătuș, O. Rostaș și M.F. Zoltan nu au dorit soluționarea pe cale amiabilă în acest caz. În ceea ce privește cele șapte reclamații, acestea au făcut subiectul deciziei nr. 2 a Curții Europene a Drepturilor Omului, pronunțându-se asupra următoarelor aspecte<sup>14</sup>: încălcarea art. 3 (dreptul de a nu fi supus la tortură, tratamente inumane sau degradante), art. 6 (dreptul la un proces echitabil) și art. 8 (dreptul la viață familială, intimă și privată) ale Convenției precum și încălcarea art. 6 și 8 ale Convenției împreună cu art. 14 (dreptul de a nu fi supus discriminării).

Sub aspectul art. 3 și 8, în motivarea sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului reține: „103. Reiese clar din probele depuse de aplicanți și din hotărârile instanțelor civile că în acțiunea organizată de ardere a caselor, cât și mai târziu, după iunie 1994, au fost implicați polițiști și s-a încercat mușamalizarea incidentului (intra parag. 39, 40, 48, 50, 52 și 53). După incident, fiind goniți din satul și casele lor, aplicanții au fost nevoiți să trăiască, și unii încă mai trăiesc, în condiții improprii și de supraaglomerare – pivnițe, cotețe, grajduri etc. – au schimbat frecvent adrese, s-au mutat la prieteni sau rude în condiții de extremă aglomerare.

104. De aceea, având în vedere repercursiunile directe ale agenților statului în ceea ce privește drepturile aplicanților, Curtea consideră că responsabilitatea Guvernului este angajată în ceea ce privește condițiile de viață subsecvente ale aplicanților.

105. În cazul de față nu există niciun dubiu că în ceea ce privește condițiile de viață ale aplicanților, acestea intră sub incidența dreptului la respectarea vieții de familie, intimă și privată, cât și în ceea ce privește casele lor. Articolul 8 este în mod cert aplicabil acestor plângeri.

106. Sarcina Curții este de a determina dacă autoritățile naționale au adoptat măsuri adecvate pentru a stopa încălcarea drepturilor aplicanților.

107. În acest context, Curtea reține următoarele:

a) în ciuda implicării agenților de stat în arderea caselor aplicanților, Procuratura a eșuat inițierea de proceduri penale împotriva lor și astfel nu a permis instanțelor civile stabilirea responsabilității acestor oficiali precum și sancționarea acestora;

b) instanțele civile au refuzat mulți ani să acorde daune materiale pentru distrugerea bunurilor aplicanților, prevalându-se de alegația lipsei bunei credințe a aplicanților (a se vedea parag. 71);

c) doar în hotărârea pronunțată în 12 mai 2003, la 10 ani de la incidente, Tribunalul din Mureș a acordat daune pentru distrugerea caselor, dar nu și pentru distrugerea bunurilor (parag. 44);

---

<sup>14</sup> Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Case of *Moldovan and others versus Romania* (Applications nos. 41138/98 and 64320/01), Judgment No. 2, Strasbourg, 12 July 2005 disponibilă pe site-ul Curții la [www.echr.coe.int](http://www.echr.coe.int).

d) în hotărârea privind latura penală a procesului împotriva sătenilor inculpați, au fost făcute remarci discriminatorii cu privire la originea etnică a aplicanților (a se vedea parag. 44)<sup>15</sup>;

e) cererile aplicanților pentru daune morale au fost de asemenea respinse, în prima instanță, considerându-se că evenimentele – arderea caselor și uciderea unora din membrii familiilor lor – nu au fost de natură să creeze prejudicii morale (a se vedea parag. 72 și 76);

f) când s-a pronunțat asupra capătului de cerere formulat de aplicanta F.M.Z. în ceea ce privește menținerea alocației pentru copilul său minor, al cărui tată a fost ars de viu în cadrul incidentelor, Tribunalul Mureș a acordat, în hotărârea din 12 mai 2003 și care a devenit definitivă la 25 februarie 2005, o sumă echivalentă cu o pătrime din venitul minim garantat și a decis să înjumătățească aceasta sumă pe motivul că victima decedată a provocat săvârșirea infracțiunilor;

g) trei case nu au fost reconstruite și, astfel, cum se poate vedea din fotografiile depuse de aplicanți, casele reconstruite de către autorități au fost impracticabile, având goluri largi între ferestre și pereți și acoperișuri incomplete și

h) majoritatea aplicanților încă nu s-au întors în satul lor și trăiesc împrăștiați în România sau în Europa.

108. În opinia Curții, elementele de mai sus coroborate denotă atitudinea generală a autorităților - procurori, instanțe civile și penale, Guvern și autorități locale – care au perpetuat sentimentele de insecuritate ale aplicanților după iunie 1994 și au constituit în sine o interferență în ceea ce privește drepturile aplicanților la viață privată și de familie, la locuințele lor (a se vedea *mutati mutandis, Akdivar contra Turcia*, Hotărârea din 16 septembrie 1996, Reports 1996-IV, p. 1215, parag. 88).

---

<sup>15</sup> „44. La 17 iulie 1998, Tribunalul Mureș a pronunțat sentința pe latura penală. Reține următoarele: „Satul Hădăreni, aparținând comunei Chețani, este situat în sud-vestul județului Mureș pe șoseaua principală dintre Tg. Mureș și Cluj și are o populație de 882 locuitori, din care 641 sunt români, 145 maghiari și 123 romi. Comunitatea romă reprezintă 14% din totalul populației, iar stilul de viață marginal al unor categorii de romi, în special cei care s-au stabilit în sat după 1989, a generat conflicte serioase cu majoritatea populației. Datorită modului de viață și datorită respingerii valorilor morale acceptate de restul populației, comunitatea roma s-a marginalizat, a avut un comportament agresiv și în mod deliberat a refuzat și a încălcat normele legale respectate de societate. Marea majoritate a romilor nu au ocupații și își câștigă existența din munca ocazională, furat și sunt implicați în diferite activități ilicite. Deoarece vechea formă a proprietății comune care le dădea drepturi egale cu cele ale majorității membrilor comunității s-a încheiat, populației roma i-au fost alocate suprafețe de teren. În ciuda acestui fapt, romii nu au lucrat terenurile respective și au continuat să fure, să comită acte de violență sau infracțiuni, în special împotriva proprietății private, ceea ce a generat chiar mai multă respingere decât înainte. Grupuri de romi au fost implicați în certuri cu tineri din sat, i-au atacat sau le-au furat bunuri și bani. Mai mult, în mod ostentativ, folosesc insulte, profanări și cuvinte vulgare în locuri publice (...). Statisticile autorităților penale și ale instanțelor din Mureș arată că șapte cazuri de infracțiuni au fost înregistrate între 1991 și 1993, însă majoritatea dintre ele nu au fost soluționate de instanță deoarece victimele nu au depus plângeri, le-au retras ori părțile s-au împăcat datorită temerilor generate de amenințările vindicative ale romilor. Comunitatea simte că majoritatea disputelor au fost soluționate într-o manieră incorectă, nesatisfăcătoare în favoarea romilor, iar acest fapt a cauzat o creștere a numărului acțiunilor vindicative personale sau colective”.

109. Curtea concluzionează că interferența și eșecul repetat al autorităților de a stopa încălcarea drepturilor aplicanților înseamnă o serioasă violare a art. 8 din Convenție, în formă continuă.

110. În continuare, consideră Curtea, condițiile de viață din ultimii 10 ani, în particular mediul supraaglomerat și nesănit, precum și efectul creat în detrimentul sănătății și bunăstării aplicanților, coroborat cu durata perioadei în care aplicații au fost nevoiți să trăiască în astfel de condiții și atitudinea generală a autorităților, trebuie să fi cauzat suferințe mintale considerabile, astfel diminuând sentimentele lor de demnitate umană, determinând nașterea unor sentimente care cauzează umilință și înjosire.

111. În plus, remarcile privind onestitatea și modul de viață al aplicanților făcute de unele autorități care au soluționat plângerile lor (a se vedea deciziile instanțelor civile și penale și declarațiile făcute de primarul din Chețani, parag. 44, 66<sup>16</sup> și 71<sup>17</sup>), par a fi, în absența oricărei probe din partea respectivelor autorități, pur discriminatorii. În această privință, Curtea reiterează că discriminarea bazată pe criteriul rasei poate valora în sine tratament degradant în înțelesul art. 3 al Convenției (a se vedea *East African Asians versus United Kingdom*, Commission Report, 14 decembrie 1973, DR 78, p. 5, 62). Astfel de remarci trebuie luate în considerare ca un factor agravant în examinarea plângerii aplicanților sub aspectul art. 3 din Convenție.

<sup>16</sup> „66. (...) Într-o scrisoare din 1995 adresată Prefectului, primarul din Chețani (Hădăreni aparține de această comună), G.G., membru în comisia de reconstrucție, a raportat că, din cele 14 case distruse de foc, 8 au fost reconstruite sau aproape reconstruite. În ceea ce privește restul celor 6 case, acesta a raportat că trei din ele au pus „probleme speciale” datorită, în parte „comportamentului celor trei familii”, „gravității actelor săvârșite și atitudinii populației din Hădăreni în ceea ce privește acele familii”. În mod special, una din casele care trebuia reconstruită era situată pe un teren în apropierea familiei victimei ne-rome (Chețan Crăciun), care a refuzat să aibă țigani lângă ei. O altă problemă menționată de către primar a fost casa mamei celor doi romi „infractori” care au murit în cadrul incidentelor din 1993. Se pare că, după evenimente, familia Lăcătuș a locuit în orașul Luduș, în consecință primarul propunând ca o casă să fie construită pentru ei într-un loc indicat de familia respectivă” (n.n.).

<sup>17</sup> „71. (...) Tribunalul Mureș menționează: Dl. Iulius Moldovan nu a depus documente pentru a proba cu certitudine că a deținut bunuri. El susține în particular că fost implicat în afaceri de oierit, din care obținea un venit substanțial. De exemplu, că deținea o tonă de lână în casa sa. În orice caz, din informațiile obținute de către instanță de la autoritățile fiscale din Chețani, se pare că partea civilă nu a fost înregistrată ca având vreun venit... Prejudiciul suferit prin distrugerea bunurilor și a mobilei nu a fost probat. Părțile civile consideră ca declarațiile personale, listele de bunuri distruse depuse la instanță și declarațiile altor martori care sunt de asemenea părți civile ar trebui să fie suficiente pentru a proba cererile lor. Având în vedere contextul în care distrugerea a avut loc și faptul că toate părțile civile au suferit pierderi, instanța va respinge ca evident nesincere declarațiile făcute de fiecare parte civilă în relație cu pierderile suferite de către celelalte părți civile. Nu în cele din urmă, tipul bunurilor presupus distruse și cantitatea de bunuri a fiecărei părți civile denotă o situație mult mai prosperă decât cea a unei familii cu un venit mediu. Niciuna din părțile civile nu a adus probe în sensul existenței unui venit care ar fi făcut posibilă achiziționarea atâtor bunuri. Așa cum s-a precizat anterior, părțile nu au avut niciun venit. Mai mult, forma caselor, materialele folosite pentru construcția lor și numărul de camere denotă o evidentă lipsă de resurse financiare. Trebuie subliniat în acest context că doar munca poate fi o sursă de venit, și nu incidente astfel cum este cel prezent”.



112. Curtea consideră că, astfel, constatările de mai sus nu sunt afectate de concluziile deciziei din 24 februarie 2004 ale Curții de Apel Mureș care au devenit definitive la 25 februarie 2005, din moment ce Curtea reține că respectiva decizie nici nu recunoaște, nici nu acordă remedii pentru încălcarea Convenției<sup>18</sup>.

113. În lumina celor de mai sus, Curtea constată că, Condițiile de viață și discriminarea rasială la care au fost supuși aplicanții în mod public prin felul în care plângerile lor au fost soluționate de diferite autorități, constituie o interferență cu demnitatea umană care, în circumstanțele speciale ale acestui caz, constituie „tratament degradant” în sensul art. 3 al Convenției.

114. În mod corespunzător, a existat o violare a art. 3 al Convenției”.

Sub aspectul art. 14 în conjuncție cu art. 6 și 8 ale Convenției, în motivare Curtea reține:

„132. Aplicații au considerat că, datorită originii etnice, au fost supuși discriminării de către autoritățile judiciare și oficiali, contrar prevederilor art. 14 din Convenție (...).

133. Aplicații au considerat că remarcile cuprinse în decizia Tribunalului Mureș din 17 iulie 1998 au conținut în mod clar exprimări anti-roma și că refuzul autorităților de a îmbunătăți condițiile de viață după evenimentele din 1993 a constituit o expresie a ostilității împotriva populației roma. Au susținut că oficiali locali, în particular, primarul din Hădăreni în nota sa informativă cu privire la situația caselor țigănilor care trebuie reconstruite, a demonstrat o părtinire evidentă împotriva familiilor rome, contrar art. 8 coroborat cu art. 14. Mai mult, remarcile din hotărârea Tribunalului Mureș din 17 iulie 1998, deși făcute în timpul procedurilor penale după disjunctura cazurilor civile de cele penale, ar fi putut avea consecințe în ceea ce privește rezultatul laturii civile, având în vedere relația strânsă dintre legea română privind procedura penală și pretențiile civile.

134. Mai mult, respingerea neașteptată a instanței civile, prin hotărârea din 12 ianuarie 2001, a tuturor cererilor privind bunurile, comentariile privind caracterizarea aplicanților ca nesinceri și acuzați de evaziune fiscală, refuzul de a acorda daune morale pentru distrugerea caselor și acordarea unor daune necorespunzătoare și foarte mici, constituie discriminare în exercițiul dreptului aplicanților la o audiere echitabilă privind cererile lor civile, în violare a art. 6 coroborat cu art. 14.

135. Guvernul a susținut că în absența violării art. 8, aplicații nu pot invoca art. 14. În orice caz, autoritățile statale au acordat ajutor comunității roma din Hădăreni în aceeași termeni cum a acordat și altor categorii de populație, spre exemplu asemeni celor afectați de calamități naturale. Astfel, nu se poate constata existența unei discriminări (...).

136. Curtea reiterează că art. 14 este complementar doar prevederilor substanțiale ale Convenției și Protocoalelor sale. Nu are o existență independentă de vreme ce are efect doar în relație cu exercițiul altor drepturi și libertăți protejate prin respectivele prevederi. Deși aplicarea art. 14 nu presupune o încălcare a acelor prevederi – și cu

---

<sup>18</sup> A se vedea, de exemplu, *Amuur contra Franța*, Hotărârea din 25 iunie 1996, parag. 36, *Dalban contra România*, (GC) no. 28114/95, parag. 44.

privire la acest aspect este autonom – nu există loc de aplicabilitate decât dacă faptele cad sub incidența unuia sau altuia din prevederile celor din urma<sup>19</sup>.

137. Cât privește domeniul de aplicare garantat prin art. 14, având în vedere jurisprudența, o diferență de tratament constituie discriminare dacă nu există o justificare rezonabilă și obiectivă, i.e., dacă nu urmărește un scop legitim și nu există o relație de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul urmărit a se realiza. Mai mult, Statele contractante au o anumită marjă de apreciere pentru a analiza dacă și în ce măsură diferențe de altfel aplicate în situații similare justifică un tratament diferențiat.<sup>20</sup>

138. Curtea constată că faptele cazului de față cad sub incidența art. 6 și 8 ale Convenției (a se vedea parag. 105, 109, 126) și, în consecință, art. 14 este aplicabil.

139. Reține în primul rând că atacurile au fost direcționate împotriva aplicanților datorită originii lor române. Curtea nu este competentă *rationae temporis* să examineze sub aspectul Convenției faptele cu privire la arderea caselor aplicanților și uciderea unor rude ale acestora. Observă, însă că identitatea etnică română a aplicanților pare a fi fost decisivă în ceea ce privește lungimea și rezultatul procedurilor la nivel național după intrarea în vigoare a Convenției în România. În continuare, reține remarcile discriminatorii repetate făcute de unele autorități pe parcursul întregului caz determinante sub aspectul drepturilor prevăzute de art. 8, atunci când au fost respinse cererile privind bunurile, refuzul până în 2004 de a acorda daune morale pentru distrugerea caselor. Cât privește hotărârea din 24 februarie 2004, confirmată de Înalta Curte de Casație și Justiție la 25 februarie 2005, decizia de a reduce daunele morale a fost motivată de remarcile în mod direct referitoare la specificitatea etnică a aplicanților.

140. Curtea observă că Guvernul nu a prezentat nicio justificare pentru această diferență de tratament referitoare la aplicanți”.

Astfel, Curtea concluzionează că a fost o violare a art. 14 al Convenției luat în conjuncție cu art. 6 și 8 (*n.n.*).

## 6. În loc de concluzii

Până la momentul pronunțării în cauza *Moldovan și alții contra România*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului stabilise relativ puține precedente privind discriminarea rasială ca echivalent al tratamentului degradant. Totuși, în cauza *Moldovan și alții contra România*, Curtea a considerat că, în ultimii zece ani, condițiile de viață ale reclamanților, în special mediul supraaglomerat și nesănătos și efectele acestuia în detrimentul sănătății și stării de bine a reclamanților, în conjuncție cu perioada extinsă pe parcursul căreia reclamanții au trebuit să trăiască în astfel de condiții și atitudinea generală a autorităților, trebuie să le fi produs suferințe psihice considerabile, diminuându-le demnitatea umană și provocându-le sentimente de umilință și înjosire. În plus, remarcile unor autorități care au procesat doleanțele reclamanților, remarci la

<sup>19</sup> A se vedea *Abdulaziz, Cavales and Balkandali versus United Kingdom*, Judgment 28 May 1985, parag. 71 și *Karlheinz Schmidt versus Germany*, Judgment of 18 July 1994, parag. 22.

<sup>20</sup> De exemplu, *Gaygusz versus Austria*, Judgment of 16 September 1996, parag. 42, *Frett versus France*, no. 365115/97, parag. 34).

adresa onestității acestora și a modului lor de viață par a fi, în absența oricărei dovezi din partea acestor autorități, pur discriminatorii. În acest sens, Curtea a reiterat că discriminarea rasială constituie în sine tratament degradant, în sensul art. 3 din Convenție (a se vedea *East African Asians versus United Kingdom*, Commission Report, 14 December 1973, DR 78, p. 5-62). Curtea stabilește că discriminarea rasială la care au fost supuși reclamantii în mod public prin modul în care li s-au procesat plângerile de către diferite autorități și condițiile de viață constituie o interferență cu demnitatea umană care, în circumstanțele speciale ale acestui caz, duc la „tratament degradant”, în sensul articolului 3 din Convenție<sup>21</sup>.

Curtea Europeană a considerat că remarcile discriminatorii făcute de autorități pe tot parcursul procesului în ceea ce privește drepturile menționate în art. 8 al Convenției, refuzând cererile pentru bunuri sau imobile, precum și refuzul până în 2004 pentru a acorda daune pentru distrugerea caselor, nejustificarea tratamentului diferențiat aplicat victimelor, conduc la concluzia că a fost o violare a art. 14 al Convenției împreună cu art. 6 și 8 ale Convenției Europene a Drepturilor Omului.

Momentul pronunțării Deciziilor nr. 1 și nr. 2 de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului constituie un moment extrem de important. Nu doar un moment de analiză sau de reflecție, ci și unul de asumare a responsabilităților și înlăturare a efectelor create; a tuturor părților implicate: statul, prin autorități publice, în special sistemul judiciar, instanțe de judecată, parchete, poliție, cât și părțile implicate, inculpații, părțile responsabile civil, dar nu în ultimul rând, aplicanții. Dincolo de acești actori, societatea civilă în general, și a romilor în special.

Momentul deciziilor nr. 1 și nr. 2 trebuie folosit ca o oportunitate de a pătrunde sisteme nu demult opace. Respectarea drepturilor omului, dar mai ales protecția împotriva discriminării în întreg sistemul juridic, trebuie să devină o politică elaborată printr-o abordare din „vârf la bază”, un proces de auto-evaluare care să genereze politici de auto-îmbunătățire în cadrul sistemului din punctul de vedere al standardelor internaționale în domeniu. Colaborarea stat-organizații neguvernamentale poate constitui un element esențial în acest proces.

Cadrul legislativ în domeniul combaterii discriminării în România a fost adoptat în anul 2000 și ulterior îmbunătățit, în prezent existând la Parlament un proiect de lege care vizează ajustarea standardelor naționale cu cele cuprinse în *acquis*-ul comunitar. Mai mult, România este în ultima etapă privind ratificarea Protocolului nr. 12 al Convenției europene a drepturilor omului. Rolul cheie în acest cadru legal este jucat de Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării. Pe lângă acest rol, Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării îi revine sarcina extrem de dificilă de a contribui la prevenirea tuturor formelor de discriminare, în special în sistemul instituțional, de a mobiliza sistemul judiciar într-un cadru pro-activ care să genereze schimbări de politici, de abordare, de întărire a încrederii în instituțiile statului și în special, în procesul de administrare al justiției.

---

<sup>21</sup> Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Case of *Moldovan and others versus Romania* (Applications nos. 41138/98 and 64320/01), Judgment No. 2, Strasbourg, 12 July 2005, parag. 110-113, disponibilă pe site-ul Curții la [www.echr.coe.int](http://www.echr.coe.int).